

**СУДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

вул. Жилянська, 14, Київ, 01033

Голові Правління
Української Гельсінської спілки
з прав людини

Анатолію БОЙКУ

Шановний пане Анатолію!

До Конституційного Суду України звернувся Гнезділов Сергій Олексійович із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) частину восьму статті 176, абзац восьмий частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 4 вересня 2025 року відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України частини восьмої статті 176 Кодексу, а щодо конституційності абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу – відмовила у відкритті конституційного провадження.

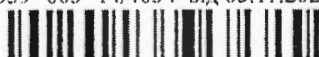
Згідно з частиною четвертою статті 59 Закону України „Про Конституційний Суд України“, для забезпечення повного й об’єктивного розгляду справи та ухвалення Конституційним Судом України обґрунтованого рішення прошу Вас висловити позицію стосовно питань, порушених у конституційній скарзі Гнезділова С.О.

Додаток: копія конституційної скарги на 4 арк.

З повагою

суддя-доповідач

Василь ЛЕМАК

Громадська спілка «Українська Гельсінська спілка з прав людини»
Україна, 04070, м. Київ, вул. Фролівська 3/34
Тел./факс: +38 (044) 417 41 18, office@helsinki.org.ua, www.helsinki.org.ua
Адреса для листування: 04071, м. Київ, а/с 100

УКРАЇНЬКА
ГЕЛЬСІНЬСКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

До Конституційного Суду України

Судді Василю ЛЕМАКУ

Адреса: вул. Жилянська, 14, м. Київ, 01033

ел. пошта: inbox@ccu.gov.ua

07 листопада 2025 року

Високоповажний Суд!

У відповідь на лист №359-005-14/4054 від 05 листопада 2025 року надсилаємо правову позицію Української Гельсінської спілки з прав людини стосовно питань, порушених у конституційній скарзі Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кримінально процесуального кодексу України.

З повагою,

Виконавчий директор
Української Гельсінської
спілки з прав людини

Олександр ПАВЛІЧЕНКО

Додаток на 11 арк.

До Конституційного Суду України
Судді Василю ЛЕМАКУ
Адреса: вул. Жилянська, 14, м. Київ, 01033
ел. пошта: inbox@ccu.gov.ua

**Правова позиція Української Гельсінської спілки з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини
восьмої статті 176 Кримінально процесуального Кодексу України**

I. Вступ

1. Ця правова позиція (amicus curiae) подається до Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України).

2. Суб'єкт права на конституційну скаргу стверджує, що оскаржувані положення частини восьмої статті 176 КПК України не відповідають статтям 24 та 29 Конституції України, оскільки встановлюють безальтернативне тримання під вартою окремих категорій осіб, що суперечить принципу рівності перед законом та призвело до порушення без належного обґрунтування право скажника на свободу і особисту недоторканність.

3. Конституційний Суд України звернувся до Української Гельсінської спілки з прав людини (далі - УГСПЛ) з проханням висловити позицію стосовно порушених у конституційній скарзі питань.

4. Вважаємо, що оскаржувані у конституційній скарзі положення КПК України не відповідають положенням Конституції України та міжнародним договорам у сфері захисту прав людини, а саме Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року (далі - Конвенція) з огляду на наступне.

II. Щодо конституційного права на свободу та особисту недоторканність та рівності прав і свобод громадян

5. Відповідно до частини першої статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Згідно з частиною другою та третьою статті 29 Конституції України особу може бути затримано лише на підставі наявності вмотивованого рішення суду або у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи

його перепинити. Тримання особи під вартою здійснюється на підставах та в порядку, встановлених законом.

6. З огляду на раніше висловлені юридичні позиції Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне право на свободу та особисту недоторканність є одним із засадничих прав, невіддільним однаково для кожного, особливо цінним для кожної людини і суспільства загалом, яке потребує посилення гарантій захисту для унеможливлення свавільного позбавлення свободи людини. Тому держава зобов'язана запроваджувати юридичне унормування, яке забезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам (абзац п'ятий підпункту 3.1. пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024).

7. Серед іншого, Конституційний Суд України наголошував, що право на свободу та особисту недоторканність може бути обмежене, однак таке обмеження має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, принципів справедливості, рівності та домірності (пропорційності), із забезпеченням справедливого балансу інтересів особи та суспільства, на підставі та в порядку, визначених законами України, з урахуванням актів міжнародного права, позицій Європейського суду з прав людини, за вмотивованим рішенням суду, прийнятим в порядку справедливої судової процедури (абзац сьомий підпункту 2.2. пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

8. Також Конституційний Суд України у рішенні по справі № 1-р/2017 від 23 листопада 2017 року визначив такі обов'язкові вимоги до правомірного арешту або тримання під вартою: по-перше, арешт чи тримання під вартою має здійснюватися виключно на підставі належним чином вмотивованого рішення суду; по-друге, підстави та порядок застосування цих запобіжних заходів мають бути визначені в законі та повинні відповідати конституційним гарантіям справедливої судової процедури та принципу верховенства права. Оскільки метою статті 29 Конституції України є недопущення свавільного обмеження (позбавлення) свободи чи особистої недоторканності особи, то дотримання зазначених вимог є обов'язковим (абзаци восьмий, дев'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017).

9. Із частини другої статті 29 Конституції України випливає, що підставою для правомірного обмеження права на свободу через застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є, зокрема, рішення, яке не просто формально ухвалює суд, а воно має бути обґрунтованим, справедливим. Формальне судове рішення нівелює мету та суть правосуддя, яке „визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах“

(абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003).

10. Таким чином, застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є одним з найбільш суворих обмежень права на свободу та особисту недоторканність, а тому таке обмеження допускається виключено на підставі закону, за наявності відповідних гарантій проти свавілля та у разі дотримання пропорційності та справедливого балансу між правами і інтересами особи та відповідними публічними інтересами. Водночас судові рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути: 1) законним, тобто мати відповідну правову підставу, 2) вмотивованим, тобто містити належні і достатні мотиви, 3) обґрунтованим, тобто має бути ухвалене на підставі об'єктивно з'ясованих та підтверджених доказами обставинах, та 4) відповідати вимогам справедливості.

11. Що стосується принципу рівності, то Конституційний Суд України наголошував, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. Порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа або група осіб за визначеними у статті 24 Конституції України ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, отримує привілеї або зазнає обмеження у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та потрібними (абзаци третій, четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019).

12. Варто зауважити, що Конституційний Суд України виснував, що статус військовослужбовців будь-яких категорій обумовлено військовою службою, інститут якої надає їм спеціальний статус (друге речення абзацу десятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2019 року № 1-р(ІІ)/2019).

13. ЄСПЛ у своїй практиці також наголошував, що заборона дискримінації, закріплена у статті 14 Конвенції, охоплює відмінності у ставленні на основі ознаки, яку можна ідентифікувати, або «статусу», що включає, серед іншого, військове звання.¹

14. Водночас гарантована частиною першою статті 24 Конституції України рівність громадян перед законом означає рівну для всіх обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені. Але всі відмінності у привілеях чи обмеженнях щодо різних категорій індивідів, встановлені законом, не можуть бути пов'язані з ознаками,

¹ *Engel and Others v. the Netherlands*, 8 June 1976, §72, Series A no. 22

передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України. Зазначений принцип визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним (абзац другий підпункту 3.3 пункту 3 Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007).

III. Стислий огляд міжнародних стандартів у сфері права на свободу та особисту недоторканність

15. Стаття 29 Конституції України кореспондує статті 5 Конвенції, а тому при розгляді питання про дотримання права на свободу та особисту недоторканність має враховуватися практика тлумачення та застосування вказаної статті Конвенції Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ).

16. У пункті 1 статті 5 Конвенції закріплено підстави для правомірного позбавлення особи свободи відповідно до процедури, встановленої законом. У підпункті «с» пункту 1 статті 5 Конвенції однією з таких підстав визначено законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення. Положення цього підпункту співпадає з підставами законного обмеження свободи, визначених у частині другій та третій статті 29 Конституції України.

17. У пункті 3 статті 5 Конвенції передбачені додаткові гарантії захисту права на свободу, а саме: «Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.»

18. Отже, особа, яку затримано на законних підставах, має право на звільнення за умови наявності гарантій її присутності на судових засіданнях.

19. Із практики ЄСПЛ вбачається, що стаття 5 Конвенції, разом із статтями 2, 3 та 4, посідає провідне місце серед основоположних прав, що гарантують фізичну безпеку особи, і тому її важливість є надзвичайною. Її основною метою є запобігання свавільного чи невинуватого позбавлення свободи.² Поняття «свавілля» у частині 1 статті 5 має більш широке значення, аніж просто дотримання національного законодавства, так що позбавлення волі може бути законним з точки зору

² *McKay v. the United Kingdom* [GC], no. 543/03, § 30, ECHR 2006-X

національного права, але все ж свавільним в розумінні Конвенції, порушуючи тим самим її положення.³

20. У своїй практиці ЄСПЛ окреслив низку вимог, які мають бути враховані при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, пов'язаного з обмеженням свободи, серед яких можна виокремити наступне:

- при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути розглянута можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів, в тому числі менш суворих запобіжних заходів, ніж тримання під вартою;⁴
- обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами влади; обов'язок посадової особи, яка відправляє правосуддя, надавати відповідні та достатні підстави затримання на додаток до наявності обґрунтованої підозри;⁵
- аргументи на користь і проти звільнення не можуть бути «загальними та абстрактними»,⁶ але повинні стосуватись конкретних фактів і особистих обставин заявника, які виправдовують його тримання під вартою;⁷
- тяжкість обвинувачення не може сама по собі служити виправданням тривалого попереднього ув'язнення особи.⁸
- особа, обвинувачена у вчиненні правопорушення, завжди повинна бути звільнена до суду, якщо держава не зможе довести, що існують «важливі та достатні» причини для виправдання продовження тримання під вартою;⁹
- національні органи влади повинні встановити наявність конкретних фактів, які мають значення для підстав для продовження тримання під вартою; перекладання тягара доведення на затриману особу в таких питаннях рівнозначне скасуванню правил статті 5 Конвенції;¹⁰
- квазі-автоматичне продовження утримання під вартою суперечить гарантіям, викладеним у статті 5 § 3.¹¹

21. Існування обґрунтованої підозри, що ув'язнений вчинив злочин, є умовою *sine qua non* для законності тривалого тримання його чи її під вартою. Але коли

³ *Creangă v. Romania*, no. 29226/03, § 84, 23 February 2012

⁴ *Kharchenko v. Ukraine*, no. 40107/02, §80, 10 February 2011; *Khayredinov v. Ukraine*, no. 38717/04, §§29, 31, 14 October 2010

⁵ *Korniychuk v. Ukraine*, no. 10042/11, §57, 30 January 2018

⁶ *Boicenco v. Moldova*, no. 41088/05, §142, 11 July 2006; *Khudoyorov v. Russia*, no. 6847/02, §173, ECHR 2005-X

⁷ *Aleksanyan v. Russia*, no. 46468/06, § 179, 22 December 2008

⁸ *Idalov v. Russia* [GC], no. 5826/03, § 145, 22 May 2012; *Garycki v. Poland*, no. 14348/02, §47, 6 February 2007; *Chraidi v. Germany*, no. 65655/01, §40, ECHR 2006-XII; *Ilijkov v. Bulgaria*, no. 33977/96, §§ 80-81, 26 July 2001

⁹ *Khudoyorov v. Russia*, no. 6847/02, §103, ECHR 2005-X

¹⁰ *Yuriy Yakovlev v. Russia*, no. 5453/08, § 70, 29 April 2010

¹¹ *Tase v. Romania*, no. 29761/02, §40, 10 June 2008; *Chanyev v. Ukraine*, no. 46193/13, §30, 9 October 2014

національні судові органи вперше «негайно» після затримання розглядають питання про необхідність застосування до затриманого запобіжного заходу у виді тримання під вартою, цієї підозри вже буде недостатньо, й органи державної влади повинні також навести інші відповідні та достатні підстави для обґрунтування тримання під вартою. Цими іншими підставами можуть бути ризик переховування, ризик чинення тиску на свідків або фальсифікації доказів, ризик змови, ризик повторного вчинення злочину або спричинення порушення громадського порядку та пов'язана з цим необхідність захисту затриманого. Ці ризики мають бути належним чином обґрунтовані, і міркування органів державної влади з цих питань не можуть бути абстрактними, загальними або стереотипними.¹²

22. Будь-яка система обов'язкового тримання під вартою *per se* є несумісною з пунктом 3 статті 5 Конвенції.¹³

IV. Щодо конституційності частини восьмої статті 176 Кримінально процесуального Кодексу України

23. Згідно з частиною першою статті 176 Кодексу запобіжними заходами є особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою. Частиною третьою статті 176 КПК України визначено, що тримання під вартою - передбачене пунктом 5 частини першої статті 176 КПК України - є найсуворішим запобіжним заходом серед усіх запобіжних заходів, передбачених КПК України.

24. Метою застосування запобіжного заходу за ст. 177 КПК України є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Згідно з частиною другою статті 177 КПК України підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті.

¹² *Merabishvili v. Georgia* [GC], no. 72508/13, § 222, 28 November 2017; *Avraimov v. Ukraine*, no. 71818/17, § 56, 25 March 2021

¹³ *Ilijkov v. Bulgaria*, no. 33977/96, §§ 84, 26 July 2001; *Grubnyk v. Ukraine*, no. 58444/15, §110, 17 September 2020

25. Отже, враховуючи вищезазначені положення КПК України передбачено, що застосування такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, є винятковим заходом, який може бути застосовано до особи лише за наявності обґрунтованої підозри, за умови наявності ризиків, встановлених законом, що доведено стороною обвинувачення у судовому засіданні, а також за результатами оцінки судом всіх обставин справи. В усіх інших випадках повинні бути застосовані альтернативні запобіжні заходи, не пов'язані з обмеженням свободи людини.

26. Відтак судові рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням національних та міжнародних стандартів має враховувати такі обов'язкові елементи: 1) наявність обґрунтованої підозри; 2) наявність ризиків невиконання особою процесуальних обов'язків; 3) аналіз альтернативних заходів запобіжних заходів.

Більше того, щоразу, коли суд переглядає правомірність тримання особи під вартою, суд зобов'язаний переглядати наявність ризиків і у випадку їх відсутності повинен змінити запобіжний захід на більш м'який. Відповідно, законом передбачені гарантії, які запобігають обмеженню свободи особи, поки її вина у вчиненні злочину не доведена.

27. Згідно з частиною восьмою статті 176 КПК України, що є предметом конституційної скарги, що розглядається: *„під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті“.*

28. Згадані положення були внесені до КПК України Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» від 16 серпня 2022 року № 2531-IX (далі – Закон № 2531-IX).

29. Примітно, що відповідно до частини першої, другої статті 194 КПК України слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність: 1) обґрунтованої підозри, 2) існування ризиків, 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів.

30. Водночас відповідно до частини першої статті 183 КПК України тримання під вартою як винятковий запобіжний захід, що застосовується виключно у разі доведення прокурором неможливості застосування більш м'яких запобіжних заходів, з огляду на передбачені у статті 177 Кодексу ризики не поширюється на випадки, передбачені частинами шостою та восьмою статті 176 Кодексу. Тобто, у справах щодо кримінальних правопорушень, визначених частиною восьмою статті 176 КПК

України, прокурор звільнений від обов'язку доводити недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів, а суд не розглядає це питання.

31. Також Законом № 2531-IX були внесені зміни до абзацу 8 частини четвертої статті 183 КПК України. Згадані положення надають право слідчому судді, суду, під час дії воєнного стану при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не визначати розмір застави у кримінальних провадженнях щодо злочинів за статтями 109-114-2, 258-258-6, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442 Кримінального кодексу України.

32. Таким чином, судові рішення фактично ухвалюється за відсутності обґрунтування можливості застосування більш м'якого запобіжного заходу, який би міг забезпечити належну процесуальну поведінку особи в подальшому за конкретних обставин справи.

33. Тобто безальтернативне застосування тримання під вартою, яке є найбільш суворим запобіжним заходом, під час дії воєнного стану допускається на підставі формального судового рішення, яке обґрунтовується підозрою у вчиненні певної категорії злочинів і їх тяжкістю злочину, що нівелює саму суть судового контролю і гарантії недопущення свавілля.

34. У цьому аспекті у справі *Грубник проти України* ЄСПЛ з посиланням на свою попередню практику вкотре наголосив, що існування законодавчих механізмів, що обмежують повноваження національних судів щодо ухвалення рішень у справах про тримання під вартою під час досудового слідства, є порушенням пункту 3 статті 5 Конвенції.¹⁴

35. Варто також зауважити, що подібні законодавчі норми, які обмежували повноваження щодо можливості застосування інших запобіжних заходів, окрім тримання під вартою, були раніше закріплені у частині п'ятій статті 176 КПК України та були визнані неконституційними відповідно до рішення Конституційного Суду України у справі №7-р/2019 від 25 червня 2019 року.¹⁵

36. У згаданій справі Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини п'ятої статті 176 Кодексу допускає застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення, що порушує принцип верховенства права. В оспорюваній нормі обґрунтовується необхідність тримання під вартою тяжкістю злочину, що не забезпечує балансу між метою його застосування у кримінальному провадженні та правом особи на свободу та особисту недоторканність.

¹⁴ *Grubnyk v. Ukraine*, no. 58444/15, §116, 17 September 2020

¹⁵ Рішення Конституційного Суду України №7-р/2019 від 25.06.2019 у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чорнобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України

37. ЄСПЛ також розглядав справи проти України – зокрема, справи *Олександровська проти України*, *Авраїмов проти України*, *Грубник проти України* - стосовно раніше чинних положень частини п'ятої статті 176 КПК України, які виключали можливість застосування інших запобіжних заходів, ніж тримання під вартою, до певних категорій злочинів.

38. У справі *Олександровська проти України* ЄСПЛ зауважив, що у первинній ухвалі про обрання тримання під вартою національний суд посилався на ризики, передбачені пунктами 1, 3 та 4 частини першої статті 177 КПК України, які, як він загалом зазначив, «були встановлені», однак його загальне посилення на статтю 177 КПК України не підтверджувалося жодним конкретним фактом чи елементом. Більше того, у подальшому суди належним чином не розглядали можливість застосування альтернативних запобіжних заходів, а у більшості своїх ухвал суди посилались на частину п'яту статті 176 КПК України. Відтак ЄСПЛ дійшов висновку, що неодноразові посилення судів на це положення не можуть не підтвердити висновок, що це положення спотворило процес ухвалення рішень, а ухвалені ними рішення не ґрунтувалися на «відповідних і достатніх» підставах.¹⁶

39. У справі *Авраїмов проти України* ЄСПЛ наголосив, що обираючи запобіжний захід суд першої інстанції встановив існування ризику переховування лише на підставі тяжкості покарання, яке загрожувало заявнику, без посилання на конкретні факти і докази, які конкретно стосувалися справи заявника. Крім того, постановивши ухвалу про тримання заявника під вартою, суд першої інстанції дійшов суперечливих висновків щодо належних заходів для запобігання ризику переховування, а саме, що, з одного боку, слідчий не довів, що інші запобіжні заходи були недостатніми в такому випадку та, з іншого боку, посилався на законодавчі положення про неможливість застосування інших запобіжних заходів, ніж тримання під вартою. Обрання судом заявнику запобіжного заходу у виді тримання під вартою, не зважаючи на встановлення недоведеності слідчим того, що інші запобіжні заходи були б неналежними, свідчить, що вирішальним для суду стало посилення органу державної влади на положення про неможливість застосування інших запобіжних заходів, окрім тримання під вартою, який суд повторив.¹⁷

40. Різниця між згаданими вище положеннями частини п'ятої статті 176 КПК України, що були визнані неконституційними та щодо яких ЄСПЛ уже ухвалив рішення у справах щодо України, та положеннями частини восьмої статті 176 КПК України, що є предметом цієї конституційної скарги, які допускають безальтернативне обрання тримання під вартою, полягають у: 1) визначенні конкретного періоду, протягом якого цей запобіжний захід застосовується, а саме – *під час дії воєнного стану*, 2) категорією осіб до яких цей запобіжний захід застосовується –

¹⁶ *Aleksandrovska v. Ukraine*, no. 38718/16, §108, 111, 25 March 2021

¹⁷ *Avraimov v. Ukraine*, no. 71818/17, §64-72, 25 March 2021

військовослужбовці, 3) визначеними складами злочинів, у зв'язку з підозрою або обвинуваченням, в результаті вчинення яких до військовослужбовців застосовується цей запобіжний захід (військові кримінальні правопорушення, передбачені статтями 402-405, 407, 408, 429 КК України).

41. Навіть не зважаючи на тяжкість злочинів, визначених у частині восьмій статті 176 КПК України, які до того ж вчиняються в умовах воєнного стану, безальтернативне застосування тримання під вартою стосовно осіб, що підозрюються в їх вчиненні, не є пропорційним заходом, який здатен забезпечити справедливий баланс між ефективним здійсненням кримінального провадження, з одного боку, та правом особи на свободу та особисту недоторканність, з іншого боку. Адже за таких обставин при обранні запобіжного заходу суд, надавши оцінку обставинам справи і зваживши відповідні ризики, позбавлений можливості застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж тримання під вартою.

42. У цьому аспекті Конституційний Суд України наголошував, що при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути досягнуто обґрунтованого балансу між забезпеченням ефективного здійснення кримінального провадження та вказаним конституційним правом особи, щодо якої таке провадження відкрито, зважаючи на тяжкість злочину, в якому обґрунтовано підозрюють таку особу, наявність ризиків у зв'язку з неналежною процесуальною поведінкою такої особи для виконання завдань кримінального провадження й захисту відповідних публічних інтересів. Такого балансу неможливо досягти, якщо в кримінальному провадженні буде наявний лише один винятковий запобіжний захід - тримання під вартою. Зазначене унормування не може також обмежувати повноваження слідчого судді, суду застосувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на підставі вмотивованого рішення, ухваленого в порядку справедливої судової процедури, тобто законодавець має забезпечити слідчому судді, суду й наявність дискреції у кримінальному провадженні обрати інший, більш м'який, запобіжний захід, ніж указаний (абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024).

43. Відповідно, обов'язкове, безальтернативне застосування під час дії воєнного стану тримання під вартою як єдиного можливого запобіжного заходу для військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні визначених у частині восьмій статті 176 КПК України злочинів, суперечить міжнародним стандартам прав людини, оскільки не забезпечує належних гарантій захисту від свавілля, може призводити до надмірного, а іноді свавільного тримання під вартою без врахування конкретних обставин справи та фактично робить право на судовий захист ілюзорним, адже обмежує повноваження суду щодо обрання більш м'якого запобіжного заходу.

44. Водночас стаття 64 Конституції України передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені, зокрема, принцип рівності (стаття 24) право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29) та право на судовий захист (стаття 55).

45. Відтак, оскаржувані законодавчі положення не відповідають положенням статей 24 та 29 Конституції України, оскільки обмежують зміст та обсяг права на свободу та особисту недоторканність та суперечать принципу рівності, а також нівелюють саму суть права на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України, оскільки допускають застосування під час дії воєнного стану тримання під вартою на основі формального судового рішення, обґрунтованого законодавчою неможливістю застосування більш м'якого запобіжного заходу.

V. Висновок

46. Вважаємо, що формулювання оскаржуваних положень частини восьмої статті 176 КПК, на нашу думку, встановлює можливість безальтернативного застосування до військовослужбовців під час воєнного стану тримання під вартою у визначених злочинах, що не забезпечує справедливого балансу між захистом публічних інтересів і правами та інтересами підозрюваного чи обвинуваченого, а тому не є пропорційним заходом, не відповідає Конституції України, усталеній практиці ЄСПЛ і рішенням Конституційного Суду України.

З повагою,

**Виконавчий директор
Української Гельсінської
спілки з прав людини**

Олександр ПАВЛІЧЕНКО